

Nadaní a nadání v současné české škole

Možnosti práce s nadanými žáky.

**Jan Št'áva
PdF MU, Brno**

Pedagogická fakulta MU v Brně realizuje
v letech 2007-2011 VÝZKUMNÝ ZÁMĚR
(hlavní řešitel prof. PhDr. M. Vítková,
CSc.) » Speciální potřeby žáků v kontextu
RVP pro základní vzdělávání «.

Výzkum jsme v letošním roce zaměřili na zjištění jaké metody práce s nadanými žáky učitelé na školách používají, případně které metody práce s nadanými žáky preferují. Rozhodujícím činitelem je učitel, kdo volí adekvátní přístupy v práci s nadanými žáky. K této činnosti učitele je však třeba připravit nejen vhodné podmínky v podobě výchovných a vzdělávacích strategií (výchovných a vzdělávacích cílů) a technologií (metod, forem a prostředků), ale i samotného učitele. Ke zjištění stavu práce na školách jsme využili dotazníkové metody kombinované s rozhovory, které provedli studenti Pedagogické fakulty s vyučujícími na školách. Počet respondentů byl 863.

Dílčí výsledky:

Legislativní rámec výuky nadaných žáků konkrétně znalo 544 učitelů základních škol (63 %), 233 učitelů mělo určité dílčí informace (27%) a 86 učitelů o legislativě k výuce nadaných žáků v podstatě nic neznalo (10 %).

Faktory → přístupy....

1. Mají nadaní jedinci pro společnost opravdu tak velký význam, aby jejich vzdělávání věnovala společnost mimořádnou pozornost?
2. Považují učitelé vzdělávání nadaných žáků za významný úkol školy a učitele?
3. Jsou učitelé teoreticky i prakticky připraveni pracovat s nadanými žáky?
4. Mají učitelé k plnění tohoto úkolu podmínky?
5. Jak se péče o nadané žáky konkrétně projevuje v jejich pedagogické činnosti učitelů?

VÝZNAM PRO SPOLEČNOST

všichni dotazovaní učitelé:

PODPOROVAT NADANÉ JEDINCE

JE DŮLEŽITÉ A POTŘEBNÉ,

ale je nutné jasně určit

ODPOVĚDNOST jednotlivých institucí;

ZPŮSOB REALIZACE;

a hlavně VYTVOŘIT PODMÍNKY!

Je vzdělávání nadaných žáků významným úkolem základní školy a učitelů?

- Vytvořit funkční systém péče o nadané je úkolem společnosti, úkolem státu, MŠMT... školy mohou jen částečně participovat...(62 uč. = 31 %)
- Systém péče o nadané funguje... např. víceletá gymnázia... (73 uč. = 36 %)
- Zřídit systém škol, tříd pro nadané.. spec. soukromé školy... (44 uč. = 22 %)
- Integrace nadaných (obecně všech žáků se specifickými potřebami) je správná myšlenka, ... (181 uč. = 89 %)
- Rodiče, případně i nadaný žák by se měli sami, ve vlastním zájmu, snažit o rozvoj nadaného dítěte a nepožadovat tuto péči od běžné školy... existuje možnost domácí výuky... osobní učitel... (36 uč. = 18 %)

Poznámka: část odpovědí se překrývala, proto počet procent přesahuje celek 100%

Jsou učitelé teoreticky i prakticky připraveni pracovat s nadanými žáky?

Mají učitelé pro práci s nadanými žáky v běžné třídě odpovídající podmínky?

- V rámci pregraduálního studia na fakultě jsem se seznámil (a) s pojmy nadání a talent (psychologie a pedagogika)... (102 uč. = 50%)
- V rámci pregraduálního studia na fakultě jsem se seznámil (a) s pojmy nadání a talent a jen velmi stručně a v obecné rovině jsem se dověděl(a) jak pracovat s nadanými žáky... (11 uč. = 5 %)
- Pregraduální příprava v době mého studia se této problematice téměř vůbec nevěnovala... (179 uč. = 88 %)
- V průběhu pedagogické praxe jsem se s výukou nadaného žáka nesetkal(a)... (180 uč. = 87 %)
- Na práci s nadanými žáky nejsem dostatečně připraven(a) ... (172 uč. = 85 %)
- Integrace nadaných je bez pomoci dalších pedagogických pracovníků (alespoň asistentů) v každé hodině téměř neuskutečnitelná... (198 uč. = 98 %)

Poznámka: část odpovědí se překrývala, proto počet procent přesahuje celek 100%

■ Identifikace nadaných žáků

Aby bylo možno s nadanými žáky pracovat a používat vhodné metody a přístupy, je třeba je nejdříve identifikovat. Cílem identifikace nadaných žáků je poskytnutí speciální edukační péče pro rozvoj jejich nadání a saturace jejich výchovně vzdělávacích potřeb. Identifikací nadaných se nejčastěji rozumí proces vyhledávání dětí, které svými předpoklady a chováním vyhovují zařazení do speciální edukační nabídky určené pro nadané děti (Hříbková, 2005, s.80). Na tomto procesu se podílí, většinou nezáměrně, nejbližší okolí dítěte, především rodiče (68 %), dále pak pedagogové (28 %)

- V oblasti identifikace uměleckého a pohybového nadání se v nominační fázi uplatňují především rodiče (72 %) a pedagogové běžných škol (21 %). V praxi se však můžeme setkat i se screeningovým šetřením, které na běžných školách provádí odborníci z umělecky a pohybově zaměřených škol a konzervatoří. Individuální diagnostikou těchto talentů se pak zabývají výhradně příslušní kvalifikovaní profesionálové.

- Pro rozvoj všech druhů nadání, i uměleckého, pohybového a praktického nadání, je důležitá možnost uplatnění tohoto nadání a ocenění výkonů s tím spojených. Mimořádně důležitý je však také mnohostranný rozvoj osobnosti dítěte, na který nelze ani při formování konkrétního talentu zapomínat. Současný vzdělávací systém postupně rozšiřuje nabídku pro uplatnění jednotlivých druhů „neintelektového“ nadání nad rámec povinného vyučování především možností rozšíření výuky (23 %) a výběru volitelných předmětů (43 %). Mimo rámec povinného vyučování je i organizace volnočasých aktivit (72 %), které jsou plně v kompetenci každé školy a vychází především ze zájmů žáků.

■ **Výukové programy**

Výukové programy pro diferencované vyučování intelektově nadaných žáků jsou založené především na úpravě obsahu vyučování, procesu, vyučovacího prostředí a produktu. Tyto úpravy (modifikace) vycházejí ze specifických edukačních potřeb nadaných a mohou být uplatňovány jak individuálně tak skupinově.

- Modifikace obsahu se uskutečňuje prostřednictvím akcelerační a obohacení. Akcelerační (urychlováním) se rozumí rychlé vzdělávání v základní škole, časný přechod na školy vyššího stupně či možnost přeskočení jedné nebo několika ročníků (6 %)

- Obohacení (enrichment) znamená rozšiřování a prohlubování učební látky, v němž je stěžejní důraz kladen na podněty, které mají být nejen v dostatečném množství ale i kvalitě, tak aby podněcovaly vyšší úroveň myšlení žáka. (49 %)

- Mezi nejčastěji využívané metody patří „brainstorming“ (38 %) a projektová výuka (43 %).

metody ve vyučování nadaných žáků

- metody objevující (takový postup, při němž je žákům nové učivo předkládáno formou problémové úlohy, jejíž řešení vede k poznání pravidla a jeho zobecnění), (79 %)
- metody vícepodnětné (redukují mechanický nácvik v procvičování a upevňování učiva na minimum prostřednictvím nejednoznačných zadání, paradoxů, rébusů a hádanek), (81 %)
- metody samostatné práce (kladou požadavek na maximální aktivizaci a vytíženost žáka i na zájem pedagoga o práci žáka) (87 %)

Vyučování nadaných žáků, podobně jako vyučování ostatních žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, je možné uskutečňovat několika formami.

- Homogenní školy – školy, v nichž se všechny třídy skládají z nadaných jedinců. Výhodou této segregované formy jsou především dobré podmínky pro organizaci akcí zaměřených na rozvoj nadání. Nevýhodou může být určitá izolace nadaných žáků a omezení jejich kontaktu s vrstevníky. (14 %)

- Homogenní třídy – jsou formou segregace nadaných žáků do třídy, která je součástí běžné základní školy. Vzájemná existence obou typů tříd má výhodu v možnostech kontaktů mezi žáky, může zde ovšem dojít i k nezdravé rivalitě mezi těmito skupinami žáků. (31 %)

- Skupinová forma – znamená umístění nadanějších dětí z daného ročníku do jedné třídy spolu s běžnými žáky. Tato forma umožní vyniknout dětem, které byly doposud zastíněné nadanými žáky, a rozvoj nadaných v organizačně náročnějších formách výuky, jako je např. diferencované vyučování. (62 %)

- Individuální vyučování – je formou individuální integrace nadaného žáka do běžné třídy. Tato integrovaná forma výuky může být realizována v běžné třídě s pedagogickým asistentem pro nadané děti, v běžné třídě se zabezpečenými odbornými konzultacemi nebo v běžné třídě, ve které péči o nadané dítě zajišťuje pouze kmenový učitel

- Další možnou individuální formou je domácí vyučování, které je možné u nás realizovat na prvním stupni základní školy. Povolení tohoto individuálního vzdělávání je plně v kompetenci ředitele školy, kam byl žák přijat k plnění školní docházky, na základě písemné žádosti zákonného zástupce žáka (Školský zákon §41).(5 %)

- Závazným dokumentem a prostředkem pro zajištění vzdělávacích potřeb mimořádně nadaného integrovaného žáka je individuální vzdělávací plán (IVP). Tento dokument se vypracovává ve spolupráci se školským poradenským zařízením a zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem. Za jeho zpracování odpovídá ředitel školy. Umožňuje žákovi pracovat podle jeho schopností a individuálním tempem. Je pomůckou k lepšímu využití předpokladů žáka. (21 %)

- V běžné třídě lze pro práci s nadanými žáky využít řadu postupů. V situacích, kdy je nadaný žák s úkolem hotov dříve než zbytek třídy, může pracovat na doplňkových úkolech podobného typu. Učitel může také nabídnout žákovi alternativní zadání úkolu, většinou v podobě pracovních listů, který žák řeší samostatně. Tento způsob umožňuje řešit úkoly dohromady se třídou, avšak na vyšší úrovni, která odpovídá potřebám nadaného žáka. Další možností je nabídka alternativní činnosti, tedy odlišné činnosti v jiné oblasti zájmu žáka. Tato činnost by měla být pro žáka vždy příjemná a stimulující.

- K možnostem školy, jak rozvíjet nadání žáka, patří samozřejmě i nabídka rozšířené výuky některých předmětů, dostatečně široký výběr volitelných předmětů a pestrá nabídka volnočasových aktivit. Škola taktéž může nabídnout příspěvek k mimoškolním opatřením podporujícím nadání tím, že dává k dispozici své prostory popř. i prostředky na organizování zájmové činnosti žáků. Velmi vhodné je také zapojení nadaných žáků do soutěží, při nichž dochází nejen k prezentaci a komparaci vědomostí a dovedností žáků, ale i k možnosti styku jedince se skupinou podobně zájmově orientovaných vrstevníků

- Na kvalitu péče o nadané žáky v běžných třídách má jednoznačně největší vliv sám vyučující. Úroveň jeho vědomostí o problematice edukace nadaných dětí i jeho pedagogických dovedností a kreativity se významně promítá do celého vyučovacího procesu. Velká náročnost je v souvislosti se vzděláváním nadaných žáků v běžných třídách spojována především s přípravou na diferencovanou výuku, na organizaci výuky a její vlastní realizaci a také na navození příznivého klimatu třídy, který může mít zásadní vliv na motivaci a sebehodnocení nadaného žáka. Proto osobnost samotného pedagoga a jeho přístup k žákovi jsou stěžejní pro úspěšný rozvoj talentu.

- O nadané děti pečuje v ČR několik institucí:
- **Pedagogicko-psychologické poradny** – zabývají se diagnostikou nejen nadaných, ale naopak i problémových jedinců, osob s různými poruchami a snahou státu je spíše je rušit než rozšiřovat jejich pole působnosti. Poradny jsou koordinovány Institutem pedagogicko-psychologického poradenství (školí psychology, vybavuje je diagnostickými nástroji atd.)
- **Institut dětí a mládeže** – stará se o olympiády
- **Mensa ČR** – je to volnočasová organizace a podle toho vypadá i její činnost – hlavní je péče o nadané jedince v době mimo školu, především o víkendech a o prázdninách. Založila přes 100 klubů deskových her, organizuje letní zábavně vzdělávací campy a víkendové akce.
- **Centrum nadání** – občanské sdružení zaměřené především na předškolní mládež a mladší školní děti a spolupořádající diagnostické dny (ze kterých se rekrutují žáci do tříd pro nadané)
- **různá (ne)formální sdružení rodičů, psychologických a pedagogických odborníků působících po celé republice** – většinou jde o malé skupiny osob kolem nějaké progresivní školy nebo kolem velmi aktivní osoby. Na dění kolem nadaných mají lokální vliv, nicméně může být i podstatný pro vznik místních tříd pro nadané (především v Brně, Olomouci a v Praze).
- **různé školy, které si péči o nadané děti dávají jako vývěsní štít jako bonus proti konkurenčním školám** – ve většině případů se skutečně o péči opravdu snaží.

- Dá se říci, že vzdělávání nadaných dětí má ještě velké rezervy v tom co v naší republice nabízí. Je ale pravda, že postupně se tomuto odvětví věnuje čím dál více škol, které začínají rozšiřovat svoji nabídku právě tímto směrem. Nenabízí ihned samostatné třídy speciálně nadaných, ale jdou po malých krůčkách. Nejprve vznikají skupiny žáků, se kterými se pracuje s individuálním přístupem a odlišně než s ostatními. Tito žáci bývají integrováni do běžné třídy, ale mají svůj individuální vzdělávací plán, spolu se specifickým přístupem pedagogů.

Děkuji za pozornost.